

**MECLİS-İ MEBUSAN'DA MAMURETÜLAZİZ(ELAZIĞ) MEBUSLARI ve
FAALİYETLERİ (1877-1920)**

THE DEPUTIES OF MAMURETÜLAZİZ(ELAZIĞ) AND THEIR ACTIVITIES IN THE
OTTOMAN PARLIAMENT (1877-1920)

Şahin YEDEK*

ÖZET

23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilerek yürürlüğe giren Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası Kanun-ı Esasi ile birlikte Birinci Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. Böylece Türk demokrasi tarihinde parlamenter yönetim anlayışı resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Parlamento, padişahın atadığı üyelerden oluşan Meclis-i Ayan ve halkın oylarıyla seçtiği temsilcilerin bulunduğu Meclis-i Mebusan'dan oluşmuştur. 19 Mart 1877 tarihinde çalışmalarına başlayan Meclis-i Mebusan'a o yıllarda idari açıdan Diyarbakir Vilayeti'ne bağlı Mamuretülaziz Sancağı'ndan tek mebus katılmıştır. Birinci Meşrutiyet Dönemi, 1877-1878 Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaş sebep gösterilerek anayasanın rafa kaldırılması ve iki dönem ancak faaliyet yürütebilen meclis çalışmalarının durdurulması ile sona ermiştir. 23 Temmuz 1908 tarihinde Kanun-ı Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesi ile İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Meclis-i Mebusan'ın da faaliyet süreci yeniden başlamıştır. Bu dönemde Mamuretülaziz Vilayeti; Merkez, Malatya ve Dersim seçim bölgelerinden oluşmuştur. İkinci Meşrutiyet döneminde ise Meclis-i Mebusan'a Merkez Sancağı'nı temsilen 10 mebus katılmıştır. Bu çalışmada, Meclis-i Mebusan'daki Mamuretülaziz Vilayeti Merkez Sancağı'nı (Elazığ) temsil eden mebusların özgeçmişleri ve Meclisteki faaliyetleri arşiv ve meclis zabıt kayıtları esas alınarak ayrıntılı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meşrutiyet, Mamuretülaziz, Meclis, Mebus.

ABSTRACT

Of the Ottoman Empire in 1876, which was enacted on 23 December declared the first Constitution, kanun-ı esâsî of the first Constitutional era has begun. Thus, Turkish democracy in the history of parliamentary governance officially entered into force. Parliament, composed of members appointed by the Sultan, Senator Council and representatives from the Assembly of Deputies chosen by the votes of the public where it is formed. The Parliamentary Assembly on 19 March 1877 beginning to work in those years Diyarbakir province, Mamuretulaziz connected to one member from the administrative district participated. The first Constitutional era in the Ottoman Empire in the 1877-1878 war between Russia and the rack and removing of the Constitution by showing the cause of the two terms, however, ended with the cessation of the activities who can undertake the work of the Parliament. 23 with the enactment of the Constitution in July 1908, the second Constitutional era of the Assembly of Deputies and the annual process started again. Mamuretulaziz Province during this period, the center consists of regions of Malatya and Dersim selection. The second Constitutional period, on the same day

* Yrd. Doç. Dr., Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü- TUNCELİ, sahinyedek@munzur.edu.tr

joined the Assembly of deputies representing the central district of 10. In this study, the central sanjak of the province of the Assembly of deputies Mamuratulaziz(Elazig) and the activities of deputies in the Parliament, which represents the CVS archive and records on the basis of the Court of parliament to be presented has been studied in detail.

Key Words: Constitutional Monarchy, Mamuretülaziz, Assembly, Deputy.

GİRİŞ

1. MEŞRUTİYET'İN İLANINA KADAR OLAN SÜREÇ

Osmanlı Devletinde II. Mahmut döneminde ayanlarla imzalanan Sened-i İttifak, 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ve sürecin akabinde ilan edilen Islahat Fermanı ve 1876 yılında hazırlanan Kanun-ı Esasi ile başlayan Birinci, İkinci Meşrutiyet dönemleri demokratik rejime geçiş sürecinin en önemli kilometre taşlarını oluşturur.

Avrupa'da anayasal düzene geçme çalışmaları, 18. yüzyılın sonunda burjuvazinin artan gücünü yazılı kurallar yoluyla garanti altına alma ve siyasal iktidara ortak olma çabasından kaynaklanırken, Osmanlı Devleti'nde bu hareketlerin belirleyici faktörünü ekonomik sınıflardan ziyade, yönetim kadroları oluşturmuştur¹. Devlet yönetiminin kontrolü konusunda ilk teşebbüs özelliği taşıyan Sened-i İttifak'tan sonra devletin sosyal ve siyasî yapısında köklü bir değişiklik yaratma arzusunun ilk resmi vesikası Tanzimat Fermanıdır. Tanzimat ve Islahat Fermanları şekli ve muhtevası bakımından bir anayasa mahiyetinde olmayıp, sadece yeni hukuk nizamının dayanacağı temel prensipleri açıklayan bir bildiri muhtevasıdır². Islahat Fermanıyla başlayan Tanzimat Döneminin ikinci kısmında, Sultan Abdülaziz görevi Sultan Abdülmecit'ten devralmıştır. Bu dönemde Vilayet Nizamnamesinin yürürlüğe girmesi, Şura-yı Devlet'in kurulması meşrutiyet yönetimine geçiş adımlarından olmuştur. Batı taraftarlarının eseri olan Şura-yı Devlet, devletin küçük mikyasta bir Parlamento hazırlığını ifade eder bir duruma sahip olmuştur. Osmanlı devlet teşkilatında ilk defa bu çeşit bir müessese doğmuş, Şura-yı Devlet iki devre arasında, bir süreklilik sağlamış, Tanzimat'la, Birinci Meşrutiyet arasında bir köprü olmuştur³.

2. BİRİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ

23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-ı Esasi'nin⁴ ilân edilmesi ve 19 Mart 1877 tarihinde de ilk parlamentonun açılmasıyla, Osmanlı Devleti'nde birçok önemli eksikliği de olsa Parlamenter rejim başlamıştır. Kanun-ı Esasî'ye göre, Parlamentonun adı Meclis-i Umumî idi. Meclis-i Umumî, Ayan ve Mebusan Meclislerinden oluşuyordu. Ayan azaları, Meclis-i Mebusan'ın üçte birini geçmemek şartıyla, padişah tarafından tayin edilecekti. Meclis-i

¹ Ahmet N. Yücekök, *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlamentonun Evrimi*, AÜSBF Yay., Ankara 1983, s. 64-66.

² Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.26, Sayı I, Ankara 2006, s.254

³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, Yedigün Matbaası, İstanbul 1960, s.41,43.

⁴ Kanun-u Esasî'nin tam metni ve detaylı bilgi için bkz. Burhan KUZU, *Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1988.

Mebusan ise, elli bin kişiye bir mebus düşecek şekilde yapılacak seçimlerle oluşturulacaktı⁵. Bu iki heyet, iki ayrı başkan tarafından yönetiliyordu. Seçimlerde oy kullanma hakkı sadece erkeklere verilmişti. Meclis, Kanun-i Esasi'nin 43'üncü maddesine göre padişahın davetiyle Kasım ayı başında toplanıp, Mart ayında tatile girecekti⁶. Yapılacak seçimler taşrada 1877 yılına özgü olmak üzere zamanın yetersizliğine binaen seçim kanununa göre iki dereceli yapılamamış, vilayet meclisleri üyeleri birinci seçmen sayılarak mebusları bunlar belirlemişlerdir⁷.

Yapılan seçimler sonunda, vilayetlerden seçilip İstanbul'a gelen mebus sayısı 116 oldu. Bunların 68'i Müslüman, 48'i gayrimüslimdi. Oysa Müslümanların 80, gayrimüslimlerin 50 kişi olacağı öngörülmüştü⁸. Meclis-i Mebusan'ın birinci devresinin birinci toplantı yılı yukarıda da belirtildiği gibi 19 Mart 1877 tarihinde açılmış, 56 birleşim yaparak 28 Haziran 1877 tarihinde sona ermiştir. Meclis-i Mebusan'ın ikinci devre birinci toplantı yılı 13 Aralık 1877 tarihinde başlamış, 14 Şubat 1878 tarihinde sona ermiştir. İkinci devrede 29 birleşim yapılmıştır. Meclis'in ikinci devresi de toplam 62 gün açık kalabilmiştir. Bunun nedeni, 1877-1878 Türk-Rus harbi nedeniyle Vükela Heyetinin isteği ve II. Abdülhamid'inde bu isteği onaylaması ile, 28 Haziran 1878'de meclis süresiz tatil edilerek, meşruti yönetime uzunca bir süre ara verilmesidir⁹. Her ne kadar I. Meşrutiyet Dönemi, demokratik kültürün gelişiminde çok büyük katkı sağlamasa da, seçim ve meclis gibi millî hâkimiyet fikrini oluşturan öğelerin halkın düşüncelerinde daha fazla yer bulmasını ve dönemin aydınınının idealize ettiği yönetim tarzının "olmazsa olmazları" arasında yer almasını sağlamıştır¹⁰. II. Meşrutiyetin ilanına kadar ki dönem yine Sultan II. Abdülhamid'in mutlak yönetimi altında geçmiştir.

1864 Vilâyet Nizamnâmesi ile sancak halinde teşkilâtlandırılan ve Diyarbekir Vilâyeti'ne tâbi olan Mamuratülaziz Sancağı; 1867'de Mamuratülaziz Merkez, Arapgir, Ergani Madeni, Malatya, Hısnımansûr (Adıyaman) ve Palu Kazalarından oluşuyordu¹¹. 1871'de yönetiminde çıkan bazı aksaklıklar sebebiyle Mamuratülaziz, Diyarbekir Vilâyeti'nden ayrılarak müstakil bir sancak haline getirildi. 1877 yılında ise vilayet olan Mamuratülaziz'e, 1892'de Malatya ve Dersim'de katıldı¹². Birinci Meşrutiyetin ilanı sonrası, 1876 yılının son aylarında başlayan¹³ Birinci Dönem Meclis-i Mebusan'ın seçimleri sırasında Mamuratülaziz, seçim bölgesi Diyarbekir Vilayetine bağlı olarak Mamuretülaziz ve Ergani Madeni seçim bölgesi olarak, İkinci Dönem seçimlerinde ise Mamuratülaziz Vilayeti seçim bölgesi olarak kayıtlara geçti¹⁴. Yapılan her iki dönem seçimleri sonucunda ise Hacı Hafız Mahmut Vecdi Efendi mebus seçilerek, Birinci Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan'ının iki devresinde de Mamuratülaziz'i temsil hakkını kazandı¹⁵.

⁵ Ahmet Ali Gazel, "Birinci Meşrutiyet Parlamentosunda Parlamenter Denetim: İstizah(Gensoru, Meclis Araştırması, Meclis Soruşturması, Genel Görüşme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, Konya 2005, s.268.

⁶ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, Ankara 1998, s.184.

⁷ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVII, (79), Mart 2011, Ankara 2011, s. 4.

⁸ Hakkı Tarık Us, *Meclis-i Mebusan*, Cilt II, Vakıf Gazete-Matbaa-Kütüphane, İstanbul 1954, s.16.

⁹ Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, s.186.

¹⁰ Mustafa Müjdecı, "II. Meşrutiyet Dönemi Mebusan Meclisinde Yozgat Mebusları ve Faaliyetleri(1908-1912)", I. *Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt II, s.s.83-101, Yozgat 2016, s.84.

¹¹ Tuncer Cavlak, *Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat ve Mülki Teşkilat(1923-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1990, s.42.

¹² Savaş Sertel, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Demografik Yapı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, Elazığ 2014, s.271.

¹³ Mehmet Ö. Alkan, "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri (Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla)", *Anayasa Yargısı*, Sayı 23, Ankara 2006, s.140.

¹⁴ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.13.

¹⁵ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.19.

HACI HAFIZ MAHMUT VECDİ EFENDİ



Hacı Hafız Mahmut Vecdi Efendi¹⁶, “Efendigiller” namıyla bilinen bir ilim hanedanına mensup ve Sara Hatun Camii banisi Müftü Hacı Ahmet Efendi’nin oğlu, meşhur Kaside-i Bürre’nin yazarı Ömer Naimi Efendi’nin babadan bir üvey kardeşi ve meşhur Şair Hacı Hayri Bey’in babasıdır. Hacı Hafız Mahmut Vecdi Efendi, 1806 yılında Harput’ta doğdu. Tahsile, babasının yanında başladı ve sonra Harput’ta ileri gelen diğer müderris ve âlimlerden de ders görüp, icazet aldı. Çok zeki, âlim, şair, edip, nüktedan bir zat olmakla beraber Harput’ta divan edebiyatının ilk müntesiplerinden sayılırdı. Hele fıkıh ilmindeki vukuf ve ihtisası o kadar şöhret bulmuştur ki, ölümünde “fıkıh öldü” denilmiştir. Medrese tahsilinde, Arapçanın yanında Farsçaya da lâyük olduğu kıymeti verip, Fars edebiyatının bütün inceliklerine nüfuz ederek bu lisanı da, ana lisanı gibi öğrendi. Zamanının en yüksek farsça hocası oldu, hafız divanı okuttu ve bu alanda birçok öğrencinin yetişmesine vesile oldu¹⁷.

Vecdi Efendi, Birinci Meşrutiyetin ilanından sonra yapılan ilk Meclis-i Mebusan seçimlerinde Mamuretülaziz adayı olarak seçimlere katıldı ve seçim sonucunda Mamuretülaziz Vilayetinden Osmanlı Parlamentosuna katılan ilk mebus oldu¹⁸.

Mebusluk sonrası memleketine dönen Vecdi Efendi, Kurşunlu Cami’deki medreselerden birinde müderrislik, 1880’de Mamuretülaziz bidayet ceza dairesi müntahap azalığı, 1883’te bidayet hukuk mahkemesi azalığı, 1884’ten 1890 yılları arasında bidayet ceza dairesi azalığı ve kadı vekâletleri görevlerinde bulundu. Zamanında, evi gece gündüz âlim ve ediplerin, kibar ve zarif insanların toplantılarına açıktır, meclisinde daima ilmî ve edebî konuşma ve görüşmeler yapılır, şen ve lâtif fıkralar, hikâyeler söylenerek vakit geçirilirdi. Hafız Mahmut Vecdi Efendi 1892 yılında Harput’ta vefat etti ve aile mezarlığına defnedildi¹⁹.

Meclisteki Faaliyetleri:

Hafız Mahmut Vecdi Efendi’nin, Hakkı Tarık Us’un yayına hazırladığı Birinci Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında görülen; Vilayet Kanunnamesinin ilk beş maddesi²⁰, belediye azalarının seçimleri²¹, Vilayet Nizamnamesi²², Kaza ve Liva İntihapları²³, Matbuat Kanunu²⁴, Ağnam Rüsümünün Arttırılması²⁵, İntihab-ı Mebusan

¹⁶ İsim, Türkiye Büyük Millet Meclisi arşiv kayıtlarında ve Hakkı Tarık Us’un eserinde Hafız Mahmut Vecdi Efendi, İshak Sunguroğlu’ nun eserinde ise Hafız Mahmut Vahdi Efendi olarak geçmektedir. Mahalli kaynak olması açısından, Vahdi olması daha muhtemeldir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında, C.II*, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul 1959, s.178-181.Hacı Hafız Mahmut Vecdi Efendi, Prof. Dr. Canan Karatay’ın anne tarafından büyük dedesidir.

¹⁷ Sunguroğlu, *Harput Yollarında-II*, s.178-181.

¹⁸ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.66.

¹⁹ Sunguroğlu, *Harput Yollarında-II*, s.181.

²⁰ Hakkı Tarık Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)*, Cilt I, Vakıf Gazete-Matbaa-Kütüphane, İstanbul 1939, s.66-68.

²¹ Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)-I*, s.73.

²² Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)-I*, s.124-165.

²³ Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)-I*, s.134.

²⁴ Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)-I*, s.206.

²⁵ Us *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)-I*, s.242.

Kanunu²⁶, Vilayat Belediye Kanunu²⁷, Zabıt Tutanaklarının yazımı²⁸, Vilayat Kanunu²⁹, muhacirlere yardım³⁰, zabıta memurları hakkında bir teklif³¹, Damga Vergisi³², Layihaların Meclis'te okunması³³, Dersim'in ıslahı³⁴ ve teklif edilen bir layiha hakkında³⁵ olmak üzere değişik konularda 20 konuşması bulunmaktadır.

2. İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ

Sultan II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önderliğindeki 19 yıllık mücadele ve muhalefetin etkisiyle, 30 yıl aradan sonra 23 Temmuz 1908' de ikinci defa Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğe girdiğini ilan etmek zorunda kalmıştır³⁶. Meşrutiyetin ilanı ülkede büyük sevinç doğurmuştur. Böylece İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Meclis-i Mebusan'ın açılış süreci de başlatılmıştır.³⁷

Hükümet, 24 Temmuz'da seçimlerin bir an önce yapılacağını duyurmuştur. 1908 seçimlerinin, 1876 Anayasası, I. Meşrutiyet Dönemi Meclisi'nin çıkardığı fakat uygulamaya fırsat bulunmadığı Seçim Kanunu ile Seçim Kanununun tatbikine dair talimat ve 20 Eylül 1324(1908) tarihli Takvim-i Vekayi'de yayınlanan "İntihab-ı Mebusan Kanunnamesi'nin Suret-i İcraiyesine Dair Talimat" ile yapılacağı halka duyuruldu. Bu iki talimat belgesi zaman zaman küçük değişiklikler yapılmakla birlikte II. Meşrutiyet suresince yapılan 1908, 1912, 1914 ve 1919 seçimlerinin temel belgesini ve yasal dayanağını oluşturdu. Buna göre; seçim iki dereceli olarak yapılacaktı ve seçmen olabilmek için: 25 yaşından büyük olmak, medenî haklardan yoksun olmamak, yabancı bir devletin tebası olmamak ya da böyle bir iddiada bulunmamak, birinin hizmetinde olmamak, iflas etmiş ise itibarını iade etmiş olmak, az çok devlete vergi verir olmak ve bulunduğu yerde en az bir yıldan beri oturuyor olmak gerekiyordu. Yukarıdaki özellikleri taşıyan seçmenler her nahiyenin nüfusuna göre önce mebusları seçecek olan ikinci seçmenleri seçecekti. Buna göre: Nüfusu 500 ile 750 arasında olanlar 1, 750 ile 1.250 arasında olanlar 2, 1.250 ile 1.750 arasında olanlar 3, 1.750 ile 2.250 arasında olanlar 4 ikinci seçmen seçeceklerdi. Nüfusu 500'den az, 250'den çok olan nahiyeler de 1 ikinci seçmen seçecekti. Bir kişinin mebus olabilmesi için: Osmanlı teb'asından olması, geçici de olsa yabancı hizmetinde olmaması, Türkçe bilmesi, otuz yaşını geçmiş olması, seçim sırasında birinin hizmetkârı olmaması, iflas etmiş ise itibarını iade etmiş olması, kötü hali olmaması, borcundan dolayı hükümetin malına mülküne el koymamış olmaması, medenî haklardan yoksun olmaması ve yabancı tebaasında olduğu iddiasında bulunulmaması gerekiyordu³⁸.

Kasım-Aralık 1908 tarihleri arasında yapılan II. Meşrutiyet döneminin ilk milletvekili seçimleri, Türk demokrasi tarihi açısından kısmen de olsa ilk çok partili seçim olma özelliğini taşımaktadır. Seçime İttihat ve Terakki ile henüz teşkilatını tam olarak tamamlayamamış olan Ahrar Fırkası katılmıştır. Seçimler sonucunda beklenen olmuş İttihat ve Terakki, seçilen 281

²⁶ Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)-I*, s.250.

²⁷ Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)-I*, s.302.

²⁸ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.82.

²⁹ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.130-132.

³⁰ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.143-145.

³¹ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.208.

³² Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.219.

³³ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.226.

³⁴ Us, *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.276.

³⁵ Us *Meclis-i Mebusan(1293-1877)-II*, s.384.

³⁶ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim yayınları, İstanbul 1995, s.273.

³⁷ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s.238.

³⁸ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet -I*, s.246-248.

mebustan biri hariç tamamını almıştır³⁹. Bu seçim sonucunda toplanan parlamento, II. Abdülhamit'i tahttan indirme ve veliaht Mehmet Reşat'ın tahta çıkarılması gibi, Osmanlı tarihinde ilk defa bir padişahın meclis kararıyla tahttan indirilerek bir diğersinin yine meclis kararıyla tahta çıkarılması gibi önemli kararlara imza attığı parlamento olmuştur⁴⁰.

İkinci Meşrutiyet döneminin ilk meclisi Aralık 1908'de toplandı ve Ocak 1911'de dağıldı. İkinci meclis Nisan 1912'de toplanıp, aynı yılın Temmuz ayının sonunda dağıldı. Balkan Savaşı'nın başlaması nedeniyle de yeni meclis için yapılacak seçimler, belli bir tarih tespit edilmeden ertelendi. Bundan dolayı üçüncü meclis 1914 Mayıs ayına kadar toplanamadı. Üçüncü Meclis, Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğramasından sonra 1918 yılında dağıldı. Meclis-i Mebusan'ın dördüncü dönemi ise 12 Ocak 1920'de başladı fakat 16 Mart'ta İtilâf Devletleri İstanbul'u resmen işgal ettiler. İşgalciler, önce kentteki millî direnişçileri ve sempatizanlarını toplatıp tutukladı, ardından da 18 Mart'ta Meclis'i kapattılar⁴¹. İttihat ve Terakki İkinci Meşrutiyet Döneminde yapılan seçimlerde, dördüncü dönem hariç, tüm seçimlerden üstün ayrılmıştı.

1877 yılında Vilayet olan Mamuretülaziz Vilayeti, İkinci Meşrutiyet Döneminde; Merkez, Malatya, Dersim Sancaklarından oluşuyordu. 1920 yılına kadar da bu mülki yapısını korudu⁴². 1914 Nüfus sayımına göre Merkez Sancağın(Elazığ) nüfusu 143.031 idi⁴³. Merkez Sancak yapılan dört seçim döneminde de Meclis-i Mebusan'a 3'er mebus göndermişti. Seçilen mebusların hepsi Elazıgılı ve dönemin tanınmış ve zengin ailelerine mensup kişilerdi. Genellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olan kişiler mebus seçilmişlerdi. İkinci Meşrutiyet dönemi seçilen Elazığ mebusları, özgeçmişleri ve Meclis-i Mebusan'daki faaliyetleri:

ASIM BEY(ÇÖTELİZADE)



Vilayetin tanınmış ve nüfuzlu Çötelizadeler ailesinden olan Asım Bey, Mustafa Ağa ve Memnune Hanım'ın oğludur⁴⁴. 1873 yılında Harput'ta dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlardan itibaren özel dersler alarak kendini yetiştiren Asım Bey, rüştiyeden mezundur. İlerleyen yıllarda Harput'tan ovaya inerek yaptırdığı konakta yaşamını sürdüren Asım Bey, İstinaf Mahkemesi üyesi iken 1908 yılının Eylül - Ekim aylarında yapılan mebus seçimlerinde 56 oy alarak Mamuretülaziz Vilayeti'nden mebus seçildi. 27 Ekim 1908 tarihinde Meclis'e katıldı ve mazbatasını Aralık ayında Meclis'te tasdik edildi⁴⁵. Mebusluk dönemi bittikten sonra 1912 yılında tekrar memleketine döndü. Çiftçilik yaparak yaşamını devam ettiren Asım Bey, 1928 yılında Mamuretülaziz'de vefat etti. Çötelizade Asım Bey'in Bedia adında bir kızı, İlhami, Selami ve Orhan adlarında üç oğlu olmuştur.⁴⁶

³⁹ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s.5.

⁴⁰ Müjdecı, "II. Meşrutiyet Dönemi Mebusan Meclisi'nde Yozgat Mebusları ve Faaliyetleri(1908-1912)", s.85.

⁴¹ Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, s.186.

⁴² Tuncer Cavlak, *Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat ve Mülki Teşkilat(1923-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1990, s.42.

⁴³ Savaş Sertel, "1927 Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Elazığ Nüfusu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, s.s.303-315, Elazığ 2015, s.305.

⁴⁴ Yurdal Demirel, *Tarık Tahiroğlu'nun Hatıralarıyla Elaziz'den Elazığ'a*, Manas Yayınevi, Elazığ 2007, s.220.

⁴⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi*, Dosya No:187.

⁴⁶ http://www.genelhaberler.com/yazi_goster.php?id=1701- Erişim Tarihi: 22.07.2016.

Meclisteki Faaliyetleri: Asım Bey'in Meclis-i Mebusan'da; Kanun-u Ceza'nın bazı mevaddı makamına kaim kanun lâyihası⁴⁷, Şarkî Anadolu Demiryollarının sureti inşası ile işletilmesine dair mukavelename lâyihası⁴⁸, Altmışa karip mebusan tarafından imzalı İstanbul ve Vilâyatta asayişsizlik, Hükümete müdahale ve Kanunu Esasi ahkâmına tecavuzatı menetmek üzere ne gibi tedabir ittihaz olduğuna dair istizah tavriri, İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey'in siyaseti hariciye hakkında Sadrazam Kâmil Paşa'dan istizah tavriri⁴⁹, Ergiri Mebusu Müfit Efendi'nin, Sadrı esbak Ferit Paşa'nın Heyet-i Ayan azalığı ile Aydın Vali vekilliğine tayini esbabının Makam-ı Sadaret'ten sualine dair tavriri⁵⁰, İstanbul Mebusu Mustafa Asım Efendi ve rüfekasının Girit Adası hakkında istizahına Hariciye Nazırı Rifat Paşa'nın cevabı⁵¹ münasebetiyle olmak üzere çeşitli konularda 8 konuşması bulunmaktadır.

HACI ZİYAETTİN EFENDİ



1866'da Elazığ'da dünyaya gelen Hacı Ziyaettin Efendi, Reşit Efendi'nin oğludur. Rüştiyeden diploma ile mezun olarak tahsilini tamamlayan Ziya Efendi, bazı memuriyet görevleri ve il genel meclisi üyeliği görevlerinden sonra, Dersim mutasarrıf vekili iken 1908 yılının Eylül - Ekim aylarında yapılan mebus seçimlerinde 58 oy alarak Mamuretülaziz Vilayetinden mebus seçildi. 4 Ekim 1908 tarihli mazbatası, aynı yılın Aralık ayında Meclis'te tasdik olundu. Hacı Ziya Efendi, 5 Ocak 1911 tarihinde mebusluk görevi bitinceye kadar Meclis-i Mebusan'da Arzuhal Encümeni ve İkinci Şube Reisliği görevlerinde bulundu⁵².

Varlıklı bir aileden gelen Hacı Ziya Efendi, mebusluktan sonra memleketine dönüp ticaretle uğraşarak hayatını sürdürdü⁵³. 6 Temmuz 1923 tarihinde Elaziz'de vefat ettiğinde iki oğlu bir kızı bulunuyordu⁵⁴.

Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında Hacı Ziyaettin Efendi'nin faaliyetine dair herhangi bir kayda rastlanılmamıştır.

MEHMET NURİ EFENDİ(BEYZADE)



Hacı Mehmet Nuri Efendi, Harput'un meşhur âlim ve mutasavvıflarından Beyzade Hacı Ali Rıza Efendi'nin büyük oğludur. 1854 yılında Harput'ta doğdu. İlk tahsilinden sonra medrese tahsilini İbrahim Paşa medresesinde yaptıktan sonra memleket işleriyle de yakından

⁴⁷ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(M.M.Z.C.)*, Devre I, İçtima Senesi III, Cilt III, TBMM Basımevi, Ankara 1986, s.420-572.

⁴⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre I, İçtima Senesi III, Cilt VII, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s.244.

⁴⁹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre II, İçtima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s.82-559.

⁵⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt II, TBMM Basımevi, Ankara 1982, s.408.

⁵¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt IV, TBMM Basımevi, Ankara Tarihsiz, s.485.

⁵² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi*, Dosya No:189.

⁵³ Hacı Ziya Bey'in, Elazığ'da kendi adıyla kurup işlettiği hamam halen faaliyetini sürdürmektedir.

⁵⁴ Yurdal Demirel, *Pulutlu Halil Efendi Hayatı ve Hatıraları*, Manas Yayınevi, Elazığ 2006, s.189.

meşgul olmaya başladı. Az zaman içinde gerek hükümet erkânı, gerekse muhtelif halk tabakaları arasında yüksek bir mevki kazandı. 1882 yılında Vali ve Vezir Abdullah Musip Paşa zamanında vilâyet maarif komisyonu reisliği, Dersim mutasarrıf vekâleti görevinde bulundu ve Edirne paye-i mücerredî rütbesiyle taltif edildi. 1895 yılında babası Hacı Ali Rıza Efendi'den icazet-i ilmiye aldı ve az zaman sonra da babasının ihtiyarlığı dolayısıyla medresenin müderrisliği kendisine verildi. Yine bu sıralarda vilâyet il müftülüğüne tayin edildi ve bu suretle mevkii bir kat daha yükseldi. Babasının ölümünden sonra kendisine Küçük Beyzade denilmiştir. Vilâyet müftüsü olduğu sırada dönemin valisi Hasan Bey'le çatıştı⁵⁵. Vali kendisini müftülükten azlederek yerine Faik Efendi'yi atadı. Halk bu değişiklikten memnun kalmayarak, Harput'ta bütün dükkânların günlerce kapalı kalmasını sağladı. Halkın gece gündüz telgrafhane önüne toplanıp doğrudan doğruya İstanbul'da Bab-ı âli ve saraya şikâyet ve müracaatları üzerine Vali Hasan Bey'de vazifesinden alındı. Meşrutiyetin ilânı sıralarında Müftü Faik Efendi'nin azli üzerine vilâyet, müftülüğü kendisine teklif etti ise de Mehmet Nuri Efendi bu teklifi kabul etmeyerek mebusluğu tercih etti. 1908 yılının Eylül – Ekim aylarında yapılan seçimlerde 78 oy alarak Mamuretülaziz'den mebus seçildi ve Meclis-i Mebusan'a katıldı. 27 Ekim 1908 tarihli mazbatası, Aralık ayında Meclis'te tasdik olundu⁵⁶.

Mebus iken birçok hemşerilerinin işleri için büyük yardımlar yaptı. Fazilet ve dürüstlüğü ile İstanbul'da da şöhret ve mevki kazandı. Şeyh Sait İsyani'nin Elaziz'de bastırılmasından sonra Elaziz vali vekâletinde bulundu⁵⁷.

Bu ve buna benzer iyi hizmetlerine rağmen isyandan sonra idari bir tedbir olarak Şark İstiklâl Mahkemesi tarafından şarktaki nüfuzlu kimselerin buldukları bölgeden uzaklaştırılmaları uygulamaları kapsamında İzmit'te ikamete mahkûm edildi. Daha sonraki yıllarda Elaziz'e tekrar dönen Mehmet Nuri Efendi, 1938 yılında vefat etti ve Harput'ta aile mezarlığına defnedildi. Mehmet Nuri Efendi'nin Halit, Hacı Ahmet, Hamza adlarında üç oğlu bulunuyordu⁵⁸.

Meclisteki Faaliyetleri: Mehmet Nuri Efendi'nin Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında; Saruhan Mebusu Şekip Bey ve rüfekasının Jurnalci Niyazi'nin isnadatına istinat ederek bazı eşhasın mağduriyetine sebebiyet veren ayandan Şûra-yı Askeri Âzası Ethem ve Rüştü Paşalar haklarında yapılacak muameleye dair takririne⁵⁹ münasebetiyle 1 konuşması bulunmaktadır.

HACI OSMAN BEY

Hacı Osman Bey, 1869 yılında Eğin'de doğdu. Eğin'in(Kemaliye) Pedigan Köyü'nün ileri gelen ailelerinden Emir Alioğulları ailesinden Ahmet Ağa'nın oğludur. İlk tahsilini Eğin'de yaptıktan sonra, İstanbul Fatih Medresesi'ne kayıt oldu. Buradaki eğitiminden sonra İstiklal Marşı'mızın Şairi Mehmet Akif Ersoy'un eğitim gördüğü Baytar Mektebi'nin bir alt sınıfında eğitimini sürdürdü. Çeşitli vilayetlerde baytar olarak görev yaptı. Mamuretülaziz Baytar Müdürlüğü görevinde iken, Eğin Teavün Cemiyeti'nin de isteği ve yardımı üzerine 23 Ocak 1912 tarihinde başlanarak⁶⁰ yapılan seçimler sonucunda Mamuretülaziz mebusu seçildi⁶¹.

Mebusluktan ayrıldıktan sonra Lübnan Baytar Müdürlüğü, Kastamonu Baytar Müdürlüğü, Çifteler Çiftliği ve Hara Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Bir süre daha

⁵⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Dosya No:879, Gömlek No:55, 1322, Ca28.

⁵⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:188.

⁵⁷ Mamuretülaziz Gazetesi, 4 Mart 1341(1925).

⁵⁸ Sunguroğlu, Harput Yollarında-II, s.115-120; Güneş, Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet-I, s. 476.

⁵⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1982, s.641.

⁶⁰ Güneş, Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet -I, s.259.

⁶¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:415.

amuretülaziz Baytar Müdürlüğü görevinde bulunduktan sonra Eğin'e yerleşti ve burada vefat etti⁶².

Hacı Osman Bey'in Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında faaliyetlerine dair herhangi bir kayıt bulunmamıştır.

MUSTAFA SAFFET EFENDİ(İSPIRZADE)



Mustafa Saffet Efendi, 1866 yılında Harput, Meydan Mahallesi, 141 numaralı evde doğdu. Babası Hasan Tahsin Efendi, annesi Advıye Hanım'dır. Eylül 1880'de Mamuretülaziz İli Yazı İşleri Kaleminde mümeyyiz olarak devlet hizmetine başladı. Kasım 1882'de Mamuretülaziz İdare Meclisi ikinci kâtipliğine, Eylül 1887'de aynı yerin başkâtipliğine, Ocak 1889'da Mamuretülaziz Millî Eğitim kâtipliğine, Eylül 1894'te Mamuretülaziz İdare Meclisi başkâtipliğine ve Nisan 1895'te Mamuretülaziz Millî Eğitim kâtipliğine atandı. Bu arada ek memuriyetle Nisan 1895 - Eylül 1900 tarihlerinde Ermeni Okulu'nda Osmanlı Dili dersi öğretmenliği, Ağustos-Kasım 1897'de Mamuretülaziz İdadisi'nde resmi yazışma öğretmenliği yaptı. Ocak 1906'da Mamuretülaziz Millî Eğitim Müdürlüğü vekâletine, Ekim 1909'da Mamuretülaziz Tahrirat Kalemi mümeyyizliğine getirildi. 23 Ocak 1912 tarihin başlanarak yapılan seçim sonucunda Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Mamuretülaziz'den mebus seçildi⁶³.

Kasım 1912'de Mamuretülaziz il matbaası müdürlüğü ve yazarlığına atandı. Mayıs 1914'te yeniden Mamuretülaziz 'den mebus oldu. Meclis'in kapatılması üzerine Ağustos 1920'de Mamuretülaziz mektupçuluğuna getirildi. Temmuz 1921'de Mamuretülaziz Yazı İşleri Müdürlüğü'ne yükseltildi. Bu görevde iken TBMM'nin 2. dönem seçimlerine katıldı. 23 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 390 oy alarak Mamuretülaziz 'den milletvekili seçildi. 12 Ağustos 1923'te Meclis'e katıldı, mazbatası aynı gün onaylandı. Kavanin-i Maliye, Lâyiha, Dilekçe, Posta ve Telgraf ve yanık yerler için kurulan komisyonların üyeliklerinde bulundu⁶⁴. Genel Kurul'da 8 değişik konuda, 14 kez söz aldı. Haziran 1927'de emekliye ayrıldı. TBMM'nin 3. döneminde de Mamuretülaziz'den milletvekili seçilen Mustafa Saffet Efendi, 8 Kasım 1929'da vefat etti. Zübeyde Hanımla evliydi ve Mehmet Niyazi, Ahmet Ziver ve Melahat isimlerinde çocukları bulunuyordu.

Meclisteki Faaliyetleri: Mustafa Saffet Efendi'nin Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında; Evkaf Nezareti 1328 senesi bütçesi münasebetiyle 1 konuşması⁶⁵ bulunmaktadır.

HACI MEHMET SAİD EFENDİ



Hacı Mehmet Said Efendi, 1858 yılında Harput'ta doğmuştur. Efendigiller ailesinden, Mehmet Hacı Abdülhamit Efendi'nin büyük oğludur. Tahsilini Kâmil Paşa Medresesi'nde

⁶² A. Hazım Gezgin, Mehmet Şimşek v.d., *Her Yönüyle Kemaliye(Eğin)*, Kemaliye Kaymakamlığı Yayınları, İstanbul 1996, s.777,778.

⁶³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi*, Dosya No:416; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem (1923-1927)*, C.III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s.270,271.

⁶⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi*, Dosya No:485.

⁶⁵ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre II, İçtima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s.217.

babası Abdülhamit Efendi'den ders alarak ikmal etti ve 1896 yılında on beş arkadaşıyla icazet-i ilmiye aldı. Baba ve ecdadından irsen intikal eden zekâ ve kabiliyeti ile o sırada açık olan Sara Hatun Medresesi müderrisliğine tayin edildi. İlmiyle beraber, merhumda kuvve-i hafıza ve natika son haddini bulmuş olduğundan Sara Hatun Camii'nin vaizliği de uhdesine verildi. Gerek Harput'ta, gerek civar vilâyet ve kasabalarda onun kâbına varacak bir vaiz daha yoktu. Muhtelif tarihlerde vilâyet idare meclisi azalıkları, hukuk mahkemesi azalıkları ve kadı vekilliklerinde bulundu. 1887 yılından 1892 yılına kadar vilâyet maarif meclisi, 1907 yılında da Harput Belediye Meclisi azası olarak görev yaptı. Hacı Mehmet Said Efendi, meşrutiyetin ilânından sonra üçüncü seçim devresinde Mamuretülaziz Mebusu olarak memleketi temsil etti⁶⁶.

Meclis'te hükümeti tenkit eder mahiyette birçok beyanatta bulunmuş, alkış toplamış ve birçok hemşerilerinin de işlerini görmek suretiyle kendilerine yardımda bulunmuştur. Hacı Efendi, uzun boylu, iri cüsseli, geniş omuzlu, ensesi ve göbeği yerinde, sık ve gür kaşlarının altında her ân parıldayan ve zekâ fışkıran iki siyah göz, kırmızı ve sıhhatli bir yüz, gür ve uzunca bir sakal, üzerinde siyah ve geniş bir cübbe, sarıgının büyüklüğü ve şekli ile ayrıca bir hususiyet taşırdı. Hacı, Harput'un Nasreddin hocasıydı. Hacı Efendi mebusluğu sırasında yüksek devlet adamları Talât Paşa, Enver paşa gibi zevatla dostluk münasebetleri kurduğu gibi, bilhassa veliaht Yusuf İzzeddin Efendi ile daha yakından samimi bir hususiyet peyda ederek güzel fıkra ve hikâyeleriyle gerek veliahtı, gerek meclisinde bulunan diğer erkân ve ümeranın muhabbetini kazanmış olduğundan sık sık Zincirlikuyu'daki köşke davet edilirdi. Hatta bir gece yemekten sonra veliaht tarafından kendisine, kıymetli altın bir sigara tabakası hediye edilmişti ki, bu tabakayı İstanbul'un işgalini müteakip, Halep üstünden Harput'a giderken parasızlıktan satıp yol parasına ekleyerek Harput'a gidebilmişti. Hacı Sait Efendi'nin ömrünün son günleri maalesef maddi durumunun bozukluğu ve bir taraftan ihtiyarlık ve hastalık, onu tam bir sefalet ve ızdırap çerçevesi içerisine almış ve son zamanlarında kendisine lâıykıyla bakılamamıştır. 4 Kasım 1926 tarihinde, 68 yaşında vefat etmiş, aile mezarlığına defnedilmiştir⁶⁷.

Meclisteki Faaliyetleri: Mehmet Sait Efendi'nin; Meclis-i Mebusan 3. Dönem zabıt kayıtlarında; çeşitli nezaretlerin(bakanlıkların) bütçeleri hakkında yaptığı 22 defa, çıkarılacak çeşitli kanunlarla ilgili yaptığı 42 defa, Rusya ile akdedilen sulh muahedenamesinin ahkâmı hakkında Hariciye Nazırı Vekili Halil Bey'in beyanatu münasebetiyle⁶⁸ 1 defa, İâşe-i Umumiyye Kararnamesi münasebetiyle 1 defa⁶⁹, Kadıköy Belediye Müdürü sabıkı Hüseyin Bedrettin Efendi'nin maaşının tenzili hakkında İstida Encümeni mazbatası münasebetiyle⁷⁰ 1 defa, Mülga Mülkiye ikinci sınıf talebelerinden Fazıl Zeki Efendi'nin kaydının terkini hakkında İstida Encümeni mazbatası münasebetiyle 1 defa⁷¹, Meclis-i Mebusan Nizamname-i Dâhilîsi münasebetiyle 1 defa⁷², Harbiye Nazırı Enver Paşanın, vaziyyeti askeriyye hakkında beyanatu münasebetiyle⁷³ 1 defa olmak üzere çeşitli konularda 70 konuşması bulunmaktadır.

⁶⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:577.

⁶⁷ Sunguroğlu, *Harput Yollarında-II*, s.163-168.

⁶⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre III, İctima Senesi IV, Cilt II, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s.710.

⁶⁹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre III, İctima Senesi IV, Cilt III, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s.214.

⁷⁰ *M.M.Z.C.*, D.III, İ.IV, C.II, s.118.

⁷¹ *M.M.Z.C.*, D.III, İ.IV, C.II, s.139.

⁷² *M.M.Z.C.*, D.III, İ.IV, C.II, s.162-288-320.

⁷³ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre III, İctima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s.493.

HACI MEHMET BEY(BALOŞZADE)



Hacı Mehmet Bey, Hacı Baloşzade Arif Ağa'nın oğludur. 1877 yılında Harput'ta doğdu. Mamuretülaziz Rüştiyesi'nde okuduktan sonra, babası memleketin tanınmış tüccar ve müteahhitlerinden olduğundan onu yanına alarak bizzat kendi mesleğinde yetiştirdi. Zekâ ve kabiliyeti sayesinde babasının ölümünden sonra işlerini bozmadan aynı yolda mesleğini sürdürdü. 1907 yılında vilayet ticaret odası reisliği yaptı. Sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılarak mebus oldu. 5 Nisan 1912 - 23 Temmuz 1912 tarihleri arasında, ikinci devrede Mamuretülaziz'i ve 15 Şubat 1913 – 21 Aralık 1918 tarihleri arasında olan üçüncü devrede ise Dersim'i temsilen Meclis-i Mebusan'da bulundu⁷⁴. İstanbul'un işgalinde İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü ve 10 Aralık 1921 tarihinde Malta'dan kurtularak Elazığ'a geldi. Bu tarihten sonra artık siyasetle meşgul olmayarak Erzürük Köyü'nde bulunan çiftliğini imara başladı ve ömrünün sonuna kadar Elazığ'da kaldı. 14 Ekim 1953 de vefat etti. Recai, Nasuhi ve Orhan adlarında üç oğlu vardı ve Baloş soyadını almışlardı⁷⁵.

Mehmet Bey'in Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında faaliyetine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

MUHİTTİN BEY(ÇÖTELİZADE)



Muhittin Bey, 1866 yılında Harput'ta doğdu. Çötelizade İshak Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Mamuretülaziz Rüştiyesi'nde tamamladıktan sonra çiftçilikle uğraştı. Mamuretülaziz Belediye Meclisi üyesi iken, 20 Mart 1901'de belediye başkanlığına, 1913 ve 1915 yıllarında il genel meclisi üyeliğine seçildi. Birinci Dünya Savaşı'nda orduya erzak sevkinde gösterdiği gayret ve faaliyet nedeniyle harp madalyasıyla ödüllendirildi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde çalıştı ve Meclis-i Mebusan'ın son dönemi için 5 Ocak 1920'de yapılan seçimde 71 oy alarak Mamuretülaziz mebusu olarak Meclis'e katıldı⁷⁶. İstanbul'un işgali üzerine Ankara'ya gelerek 22 Haziran 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katıldı. Meclis'te içtüzük komisyonunda çalıştı. I. Dönem sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın "*Neticesi Vatan için pek ziyade haiz-i ehemmiyet olan yeni intihabatta da temin-i muvaffakiyet eylemeleri cemiyetimizce mültezemdır*" şeklindeki 17 Nisan 1923 tarihli güven mektubu ile II. Dönem seçimlerine girerek tekrar Mamuretülaziz'den milletvekili seçildi⁷⁷. Meclis'teki yerini III. dönemde de seçilerek korudu. Dönem içinde 10 Ağustos 1928'de Mamuretülaziz'de vefat etti. Evli olup iki çocuk babası idi. Ailesi Çötelî soyadını almıştır⁷⁸.

⁷⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:575.

⁷⁵ Sunguroğlu, *Harput Yollarında-II*, s.353,354.

⁷⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 721.

⁷⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 131.

⁷⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, Cilt III, TBMM Vakfı Yay. Ankara 1994, s.342,343.

Muhittin Bey'in, Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında faaliyetine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

MUSTAFA ŞÜKRÜ EFENDİ



Mustafa Şükrü Efendi, 1880 yılında Mamuretülaziz'in Zerteriç Köyü'nde doğdu. Hacı Ahmet Ağa ve Asiye Hanım'ın oğludur. İlk ve orta öğrenimini Mamuretülaziz Rüştüyesi'nde tamamladıktan sonra, 20 Ocak 1898'de Mamuretülaziz İstinaf Mahkemesi Savcılığına kâtip olarak atandı. 19 Temmuz 1900'de Keban Bidayet Mahkemesi ikinci kâtipi, 11 Ağustos 1902'de Mamuretülaziz Merkez Bidayet Mahkemesi zabıt kâtipi, 13 Mayıs 1906'da bu mahkeme nezdinde mukavelat muharriri(noter) olarak görevlendirildi. 3 Şubat 1907'de istinaf mahkemesi başkâtipliğine yükseltildi. 8 Şubat 1919'da istinaf mahkemesi aza mülazımı oldu. Bu görevde iken Meclis-i Mebusan'ın son dönemi için 5 Ocak 1920 tarihinde yapılan seçimde 81 oy alarak Mamuretülaziz mebusu seçildi ve 21 Ocak'ta Meclis'e katıldı⁷⁹. Ancak Meclis'in feshi üzerine Ankara'ya gelerek, 21 Haziran 1920'de TBMM'ye katıldı. 13 Temmuz 1920'de adalet komisyonu kâtipliğine seçildi ise de görülen lüzum üzerine, 23 Ağustos 1920'de Elazığ Merkez Bidayet Savcılığı görevine atandığından Meclis'ten ayrıldı. 6 Aralık 1920'de Meclis kararıyla milletvekilliğinden istifa etmiş sayıldı. 1 Kasım 1922'de Muş İstinaf Mahkemesi Başkanlığına atandı ise de gitmediğinden istifa etmiş sayıldı. 10 Temmuz 1924'te Mardin Ağır Ceza Savcısı, 1 Temmuz 1926'da Mardin Savcılığına getirildi. 20 Ocak 1928'de emekliye ayrıldı ve 22 Ağustos 1936'da vefat etti⁸⁰. Evli olup iki çocuk babası olan Mustafa Şükrü Efendi'nin, Fransızca bildiği resmi hâl tercümesinde yazılıdır⁸¹.

Mustafa Şükrü Efendi'nin Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında faaliyetine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

HÜSEYİN AVNİ EFENDİ



Malatya eski idare müdürü Hüseyin Avni Efendi, Meclis-i Mebusan'ın dördüncü ve son dönemi için 5 Ocak 1920 tarihinde yapılan seçimlerde 80 oy alarak Mamuretülaziz vilayetinden mebus seçildi⁸².

Hüseyin Avni Efendi'nin Meclis-i Mebusan zabıt kayıtlarında faaliyetine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

⁷⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 722.

⁸⁰ Çoker, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923-III, s.344,345.

⁸¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 132.

⁸² Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:720.

SONUÇ

Türk siyasal hayatında yeni bir dönem olan Meşrutiyet Rejimi, parlamenter yönetimin ve demokratik yaşama geçişin başlangıcı olmuştur. Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis kısa ömürlü olmuşsa da, İkinci Meşrutiyet Dönemi daha uzun soluklu ve İttihat ve Terakki Fırkası'ndan farklı olarak çok sayıda siyasi parti ve cemiyetin kurulması ile neticelenmiştir. Bu dönemlerde yaşanan politik çekişmeler ve olaylar Cumhuriyet Dönemi'nin demokratik faaliyetleri için birer tecrübe olmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren vilayet olan Mamuretülaziz Vilayetinden seçilen mebuslar da tüm bu yaşananlara şahitlik fırsatını yakalamıştır.

Mamuretülaziz(Elazığ) Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemlerinde Meclis-i Mebusan'a toplam 11 mebus göndermiştir. Vilayeti temsil eden bu mebuslardan bir kısmı Meclis'teki çalışmaları ile aktif rol almışken, diğerleri aynı rolü üstlenememiştir. Yapılan çalışmalar, vilayete dair olmaktan çok ülke genelini ilgilendiren konular olmuştur. Çok partili yaşamın olduğu İkinci Meşrutiyet Döneminde son dönem mebus seçimleri hariç seçilenlerin hepsi İttihat ve Terakki Fırkası mebuslarıdır. Zaten son dönem mebuslarından Hüseyin Avni Efendi dışında diğer mebuslar Meclis-i Mebusan kapatılınca, Ankara'ya gidip TBMM'ye katılmışlardır.

BİRİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ MEBUSLARI VE GÖREV TARİHLERİ

1. Dönem 19 Mart 1293(1877) – 28 Haziran 1293(1877)

Hacı Hafız Mahmut Vecdi Efendi.

2. Dönem 13 Aralık 1293(1877) – 14 Şubat 1294(1878)⁸³

Hacı Hafız Mahmut Vecdi Efendi.

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ MEBUSLARI VE GÖREV TARİHLERİ

4 Aralık 1324(1908) – 8 Ağustos 1325(1909) 1. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 1)

Asım Bey (Çötelizade), Hacı Ziya Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

1 Kasım 1325(1909) – 15 Haziran 1326(1910) 1. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 2)

Asım Bey(Çötelizade), Hacı Ziya Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

1 Kasım 1326(1910) – 21 Mayıs 1327(1911) 1. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 3)

Asım Bey(Çötelizade), Hacı Ziya Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

2 Ekim 1327(1911) – 5 Ocak 1328(1912) 1. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 4)

Asım Bey(Çötelizade), Hacı Ziya Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

5 Nisan 1328 (1912) – 23 Temmuz 1328(1912) 2. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 1)

Hacı Osman Bey, Mustafa Saffet Efendi(İspirzade), Hacı Mehmet Bey(Baloşzade).

1 Mayıs 1330(1914) – 20 Temmuz 1330(1914) 3. DÖNEM (TOPLANTI YILI: FEVKALADE 1)

Mustafa Saffet Efendi(İspirzade), Hacı Mehmet Sait Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

1 Aralık 1330(1914) – 31 Ekim 1331(1915) 3. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 1)

Mustafa Saffet Efendi(İspirzade), Hacı Mehmet Sait Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

1 Kasım 1331(1915) – 28 Şubat 1331(1915) 3. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 2)

Mustafa Saffet Efendi(İspirzade), Hacı Mehmet Sait Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

1 Kasım 1332(1916) – 31 Mart 1333(1917) 3. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 3)

Mustafa Saffet Efendi(İspirzade), Hacı Mehmet Sait Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

1 Kasım 1333(1917) – 31 Mart 1334(1918) 3. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 4)

Mustafa Saffet Efendi(İspirzade), Hacı Mehmet Sait Efendi, Mehmet Nuri Efendi(Beyzade).

1 Ekim 1334(1918)- 21 Aralık 1334(1918) 3. DÖNEM (TOPLANTI YILI: 5)

Mustafa Saffet Efendi(İspirzade), Mehmet Nuri Efendi(Beyzade), Hacı Mehmet Sait Efendi.

12 Ocak 1336(1920)- 18 Mart 1336(1920) 4.DÖNEM (TOPLANTI YILI: FEVKALADE 1)⁸⁴

Muhittin Bey(Çötelizade), Mustafa Şükrü Efendi, Hüseyin Avni Efendi.

⁸³ Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, s.185,186.

⁸⁴Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, s.187-189.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ:

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*; Dosya No:879, Gömlek No:55, 1322, Ca28.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 131.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 132.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:187.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:188.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:189.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:415.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:416.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:485.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:575.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No:577.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 720.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 721.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 722.

RESMİ YAYINLAR:

- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1982.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt II, TBMM Basımevi, Ankara 1982.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi III, Cilt III, TBMM Basımevi, Ankara 1986.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi III, Cilt VII, TBMM Basımevi, Ankara 1991.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1991.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt IV, TBMM Basımevi, Ankara Tarihsiz.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1991,
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre III, İçtima Senesi IV, Cilt II, TBMM Basımevi, Ankara 1991.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre III, İçtima Senesi IV, Cilt III, TBMM Basımevi, Ankara 1991.
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre III, İçtima Senesi I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1991.

GAZETELER:

- Mamuretülaziz Gazetesi*, 4 Mart 1341(1925).

KİTAPLAR, MAKALELER VE TEZLER:

- ALKAN, Mehmet Ö., “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri (Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla)”, Anayasa Yargısı, Sayı 23, Ankara 2006.
- CAVLAK, Tuncer, Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat ve Mülki Teşkilat(1923-1950), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1990.

- ÇOKER, Fahri, Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, Cilt III, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1994.
- EZHERLİ, İhsan, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, Ankara 1998.
- GAZEL, Ahmet Ali, “Birinci Meşrutiyet Parlamentosunda Parlamenter Denetim: İstizah(Gensoru, Meclis Araştırması, Meclis Soruşturması, Genel Görüşme”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, Konya 2005.
- GEZGİN, Hazım, A., Şimşek Mehmet v.d., *Her Yönüyle Kemaliye(Eğın), Kemaliye Kaymakamlığı Yayınları*, İstanbul 1996.
- GÜNEŞ, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1997.
- KANSU, Aykut, *1908 Devrimi*, İletişim yayınları, İstanbul 1995.
- KIZILTAN, Yılmaz, “I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.26, Sayı I, Ankara 2006.
- KUZU, Burhan, *Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1988.
- MÜJDECİ, Mustafa, “II. Meşrutiyet Dönemi Mebusan Meclisinde Yozgat Mebusları ve Faaliyetleri(1908-1912)”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt II, , s.s.83-101, Yozgat 2016.
- OLGUN, Kenan "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, (79), Mart 2011, Ankara 2011.
- ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem (1923-1927)*, Cilt III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- SERTEL, Savaş, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Demografik Yapı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, Elazığ 2014.
- SERTEL, Savaş “1927 Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Elazığ Nüfusu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, s.s.303-315, Elazığ 2015, s.305.
- SUNGUROĞLU, İshak, *Harput Yollarında*, Cilt II, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul 1959.
- TUNAYA, Tarık Z., *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, Yedigün Matbaası, İstanbul 1960.
- US, Hakkı Tarık, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(1293-1877)*, Cilt I, Vakit Gazete-Matbaa-Kütüphane, İstanbul 1939.
- US, Hakkı Tarık, *Meclis-i Mebusan*, Cilt II, Vakit Gazete-Matbaa-Kütüphane, İstanbul 1954.
- YURDAL, Demirel, *Pulutlu Halil Efendi Hayatı ve Hatıraları*, Manas Yayınevi, Elazığ 2006.
- YURDAL, Demirel, *Tarık Tahiroğlu’nun Hatıralarıyla Elaziz’den Elazığ’a*, Manas Yayınevi, Elazığ 2007.
- YÜCEKÖK, Ahmet N., *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlamantonun Evrimi*, AÜSBF Yay., Ankara 1983.

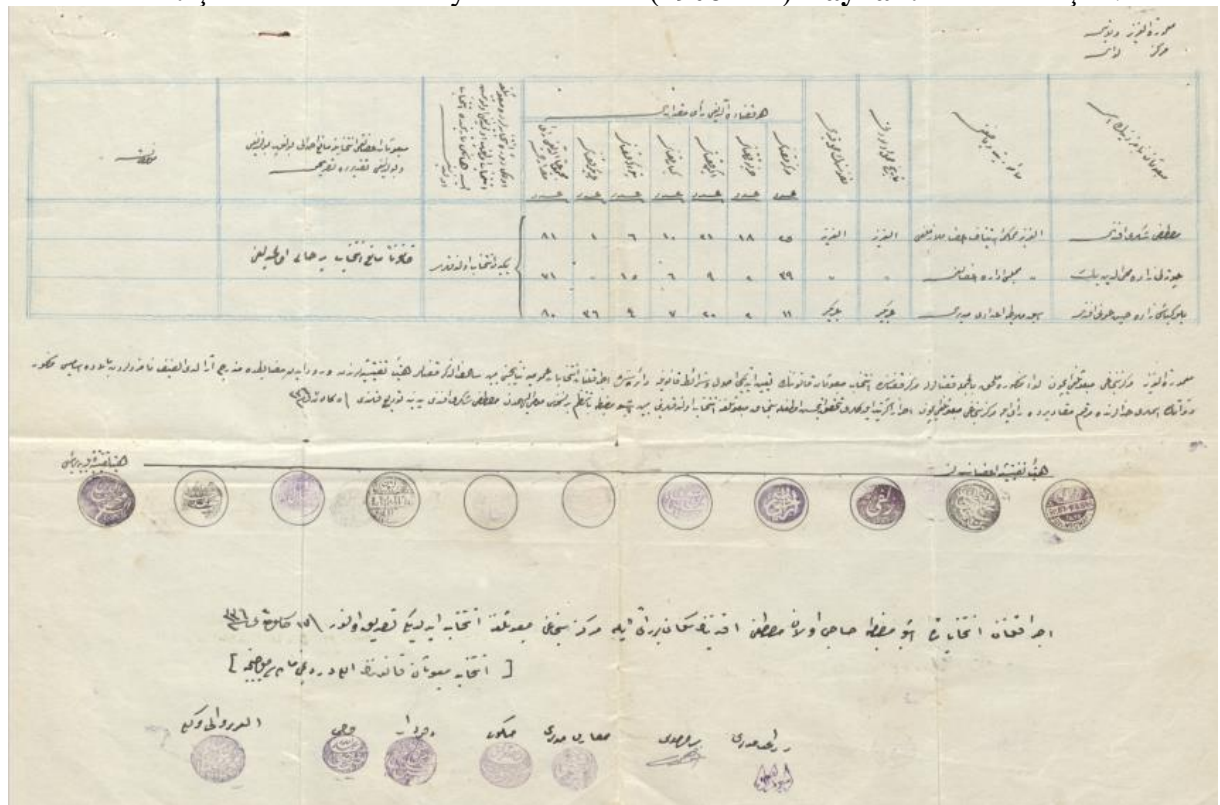
İNTERNET KAYNAKLARI:

http://www.genelhaberler.com/yazi_goster.php?id=1701 - Erşim Tarihi: 22.03.2017.

EKLER



EK 1. Çötelizade Asım Bey'in Mazbatası (1908 Yılı) Kaynak: TBMM Arşivi.



EK 2. Mustafa Şükrü Efendi, Çötelizade Muhiddin Bey ve Hüseyin Avni Efendi'ye Ait Mazbata (1920 Yılı) **Kaynak:** TBMM Arşivi.

Osmanlı Meclisi
Mebusanı S. No. 189

Devre :	1	
İntihap dairesi	M. Elazığ	
Mebusun ismi	Hacı Ziya Efendi	
Babasının adı	Reşit Efendi	
Doğduğu yer ve tarihi	M. Elazığ 1282	
Tahsil durumu	Rüştiye (dip var)	
İntihaptan evvel bulunduğu iş veya memuriyeti	Ölçüm Mutasarrif vekili	
Mazbatasının	Rey adedi	58
	Tarihi	4 Teşrinievvel 1324
	Mecliste tasdik tarihi	- Kasımuvvel "
	Ayrılış tarihi	5 Kasımuvvel 1324

Berkhal bu ve zikri surete reisliği yapmıştır

EK 3. Hacı Ziya Efendi'nin Meclis-i Mebusan Sicil Dosyasından Bir Sayfa (1908 Yılı) **Kaynak:** TBMM Arşivi.